

PRAVA DJETETA U SUSTAVU PRAVA ČOVJEKA

Mira Alinčić

Pregledni rad

Pravni fakultet u Zagreb

UDK: 34

Primljeno: 24. 05. 1993.

Sažetak

Ovaj rad se bavi pregledom međunarodnih dokumenata o pravima djeteta. Pojava Konvencije o pravima djeteta (1989) potvrđuje nastojanje međunarodne zajednice da se cjelovito štite svi interesi djeteta uz uvažavanje osnovnih poruka, davno izrečenih najprije u ženevskoj deklaraciji o pravima djeteta (1924) i kasnije u Deklaraciji o pravima djeteta UN (1959). Prvi dokument ostao je zapamćen po poruci da čovječanstvo duguje djetetu ono najbolje što mu treba pružiti, a drugi, po deset načela još uvijek aktualnih i bitnih za razvoj djeteta.

Suvremeno shvaćena prava djeteta sastavni su i neodvojivi dio cjelokupnog sustava prava čovjeka. Dijete je ljudsko biće u razvoju i tijekom cijelog svog ljudskog vijeka ima neotuđivo pravo na priznavanje i zaštitu mnogih vrijednosti i potreba, od samog svog dolaska na svijet pa do, i poslije, punopravnog uključivanja u život odraslih.

Usporedba razvoja sustava prava čovjeka (do i poslije Opće deklaracije o pravima čovjeka) s postupkom kodifikacije prava djeteta (okončanom usvajanjem Konvencije UN o pravima djeteta) pokazuje kako se u oba slučaja radi o sličnostima u sadržaju prava, tek uz manja odstupanja što proizlaze iz prirode stvari. Sličnosti ima i u obilježjima pojedinog puta razvoja, jer je u oba slučaja početak u proklamaciji novih ideja, međufaza su načelni (moralno obvezujući) međunarodni dokumenti, a završno poglavlje su usvojeni upravo obvezujući međunarodni dokumenti. No u pogledu kodifikacije svih sadržaja prava djeteta vrijedi napomena da su pojedine razvojne faze trajale dulje nego u slučaju oblikovanja kataloga ljudskih prava i sloboda. Pod ljudskim pravima podrazumijeva se skup osnovnih, građanskih i političkih, ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava i sloboda čovjeka, različito ostvarenih i pravno fiksiranih u datim

uvjetima povijesnog razvitka društva (Opća enciklopedija JLZ).

Prava građana koji su tijekom povijesti vrlo postupno proširivana i priznata, dugo su ovisila isključivo o pravnom poretku pojedine države. Slično je i sa zaštitom djece, čija su prava također ovisila o dosegnutom stupnju razvoja pojedine države koja je u granicama svog pravnog sustava određivala status djeteta. Tek nakon iskustva najgore vrste, posebice onog u drugom svjetskom ratu, prihvaćene su ideje o opravdanosti, svrsishodnosti pa i legitimnosti prava i sloboda čovjeka (Sieghart, 1984) kao trajnih dobara i vrijednosti koje priznaju svakom pojedincu, bez diskriminacije bilo po kojoj osnovi. Uslijedilo je razdoblje (od sredine ovog stoljeća) u kojem sve veći broj država pristaje na međunarodno dosegnute standarde jamstva i zaštite prava čovjeka.

Stvaranje međunarodnih izvora prava i kataloga prava čovjeka, zajedno s kasnijom uspostavom mehanizma i modaliteta njihove zaštite, potakla je povelja UN (1945). Nakon načelne suglasnosti većeg broja članica međunarodne zajednice o potrebi zaštite osnovnih ljudskih vrijednosti, uslijedilo je nabranje ljudskih prava i osnovnih sloboda u Općoj deklaraciji o pravima čovjeka (1948). Za

djelotvornu primjenu tog dokumenta, koji je obvezivao načelno i moralno, bila je potrebna izrada odgovarajućih međunarodnih ugovora s propisima o provedbi i nadzoru nad preuzetim obvezama (Andrassy, 1984). Do usvajanja tih novih izvora prava trebalo je pričekati 1966. godinu, kada su objavljeni Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima te Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, a za njihovo stupanje na snagu daljnjih deset godina (1976. godine kada je ispunjen ratifikacijski minimum).

Pojava Konvencije UN o pravima djeteta (1989) potvrđuje nastojanje međunarodne zajednice da se cjelovito štite svi interesi djeteta uz uvažavanje osnovnih poruka, davno izrečenih najprije u ženevskoj deklaraciji o pravima djeteta (1924) i kasnije u Deklaraciji o pravima djeteta UN (1959). Prvi dokument ostao je zapamćen po poruci da čovječanstvo duguje djetetu ono najbolje što mu treba pružiti, a drugi po deset načela još uvijek aktualnih i bitnih za razvoj djeteta (Tintić, 1978). Iz Opće deklaracije o pravima čovjeka (i oba Pakta) u Konvenciju o pravima djeteta uvrštene su gotove odredbe koje pobliže utvrđuju i opisuju svako pojedino ljudsko pravo, jer se radi o zaštitni vrijednosti koje su bitne za svako ljudsko biće, bez obzira na njegov uzrast (život, sloboda, osobna sigurnost, dostojanstvo, privatni život, sloboda misli, savjesti i vjeroispovjesti, izražavanje mišljenja i dostupnosti informacija; zdravlje, socijalno osiguranje, kulturne potrebe i sl.). Izostavljena su samo pravila što su neprimjenjiva na dječji uzrast (sudjelovanje u upravljanju zemljom, pravo na slobodne izbore i tajno glasovanje, sindikalno organiziranje i dr, te odredbe o obvezama odraslih prema zajednici). No, Konvencija je sustavu prava čovjeka davala nove vrijednosti, jer uzima u obzir i nalaže zaštitu određenih posebnih potreba djece, povezanih s fizičkom i umnom nespremnošću djeteta za sve razlike života u svijetu odraslih. Preambula konvencije upozorava na takve posebne potrebe djeteta:

- djetinjstvu pripada posebna skrb i pomoć
- radi potpunog i skladnog razvoja ličnosti, dijete treba rasti u obiteljskoj sredini, u atmosferi sreće, ljubavi i razumijevanja
- obitelji, kao osnovnoj jedinici društva i prirodnoj sredini za razvoj i blagostanje svih njezinih članova, treba pružiti zaštitu i pomoć
- Dijete treba biti u potpunosti pripremljeno za samostalan život u društvu i odgojeno u duhu ideala iz Povelje UN, posebice u duhu mira, dostojanstva, tolerancije, slobode, ravnopravnosti i solidarnosti (Ljudska prava, 1990).

Među zahtjevima Konvencije koja uvažava posebne potrebe djeteta, najkraće rečeno, ističu se:

1. primarni interesi djeteta (čl. 3)
2. dužnost države da poštuje odgovornost roditelja i obveza roditelja da upućuju dijete u njegova prava (čl. 5)
3. pravo djeteta da zna tko su mu roditelji kad god je to moguće (čl.7)
4. pravo djeteta na slobodno izražavanje mišljenja u skladu s godinama života i zrelošću djeteta (čl. 12)
5. zajednička odgovornost obaju roditelja u podizanju i razvoju djeteta (čl. 18)
6. usvajanje djeteta mora biti u najboljem interesu djeteta (čl. 21)
7. pravo hendikepirane djece na životne uvjete koji osiguravaju dostojanstvo i potiču samostalnost djeteta (čl. 23)
8. obvezno osnovno školovanje, dostupno daljnje obrazovanje i visoka kvaliteta svih razina obrazovanja (čl. 28 i 29)
9. zaštita djece od opasnosti od droge (čl. 33) i seksualnih zlouporaba bilo u kojem obliku (čl. 34)
10. obaveze države da s načelima i odredbama Konvencije što potpunije upozna kako odrasle osobe tako i djecu

Zaštita prava čovjeka podliježe međunarodnom nadzoru, pa tako i Konvencija UN o pravima djeteta propisuje način i institucije za nadzor nad njezinom primjenom i obvezama koje je država preuzela (čl. 43-45). Odrasli, međutim, imaju pravne mogućnosti da se izravno obrate pritužbama radi kršenja prava

čovjeka od strane države čiji su državljani (Sokol, Smerdel. 1992), odgovarajućim međunarodnim forumima (u Europi, Komisiji i Sudu za prava čovjeka). Dijete takvih mogućnosti nema, pa je posebna odgovor-

nost odraslih, u najbližem i širem okruženju djeteta, da prepoznaju i spriječe svaki postupak kršenja prava i povredu djetetove ličnosti.

LITERATURA

1. Andrassy, J. (1984): Međunarodno pravo. Zagreb, 241.
2. Hrženjak, J. (1992): Čovjek i njegove slobode u prvoj državi (Međunarodni i evropski dokumenti o ljudskim pravima), Zagreb
3. Ljudska prava (Osnovni međunarodni dokumenti) Zagreb, 1990.
4. Opća enciklopedija JLZ, 6, Zagreb, 1980., 597-598.
5. Sieghart, P. (1984): The international Low of Human Rights, Oxford, 42.
6. Sokol, S., B. Smerdel (1992): Ustavno pravo, Zagreb, 43.
7. Tintić, N. (1978): Zaštita obitelji i prava djeteta u okvirima politike obitelji i socijalne politike, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 28, 1-2, 97-130.

CHILD'S RIGHTS IN THE SYSTEM OF HUMAN RIGHTS

Summary

This paper presents a review of international documents on child's rights.

The Convention on child's rights (1989) confirms the effort of international community to completely protect all the child's interests through confirmation of all the basic messages declared a long time ago ,primarily in the Geneva Declaration on Child's Rights (1924) and later in the UN Declaration on Child's Rights (1959).

First document remained known for the message that humanity ought a child the best what has to be provided, while the other set ten principles which are still actual and important for child's development.